

INOMER

rekabet ve kalkınma

2016 Yılı

Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Program Sonrası Değerlendirme Raporu

Kasım 2022

İçindekiler

Kısaltmalar ve Tanımlar	4
Kısaltmalar	4
Tanımlar.....	4
Yönetici Özeti.....	6
Giriş	9
1. Programlar Hakkında Genel Bilgiler	10
1.1. Programların Tanım ve Kapsamı.....	10
1.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	10
1.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	11
1.2. Programların Amaçları ve Öncelikleri	13
1.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	13
1.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	13
2. Programların Sonuçları	14
2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri.....	14
2.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	14
2.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	14
2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler	15
3. Programların Değerlendirilmesi.....	17
3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem	17
3.1.1. Değerlendirme Kriterleri	17
3.1.2. Yapılandırma.....	19
3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması	19
3.1.4. İkincil Verilerin İncelenmesi	19
3.1.5. Raporlama	19
3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler	19
3.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı.....	19
3.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	21
3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	22
3.3.1. İlgililik.....	22
3.3.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	22
3.3.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	23
3.3.2. Etkinlik	24
3.3.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	27
3.3.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	28
3.3.3. Etkililik.....	29
3.3.3.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	30
3.3.3.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	31
3.3.4. Etki.....	32
3.3.4.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	33
3.3.4.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	34
3.3.5. Sürdürülebilirlik	35
3.3.5.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	35
3.3.5.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	36
4. Sonuç ve Değerlendirmeler	37
4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler.....	38
4.2. Öneriler	39

Kaynaklar 41

Şekiller

Şekil 1. Programlara Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları..... 15
Şekil 2. Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri 16
Şekil 3. KUDAKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci..... 17
Şekil 4. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları 18
Şekil 5. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programları Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=10.....25
Şekil 6. Ankete Katılan Yararlanıcıların Program Süreçlerine İlişkin Görüşleri, n=9..... 26
Şekil 7. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programların Başvuru Sürecine İlişkin Görüşleri, n=9..... 26
Şekil 8. Ankete Katılan Yararlanıcıların Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=8 29
Şekil 9. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=9 30
Şekil 10. Projelerin Bölgeye Etkileri ve Sonuçları, n=9.....32
Şekil 11. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantiği.....37

Tablolar

Tablo 1. Mali Destek Programlarının Öncelikleri..... 6
Tablo 2. Mali Destek Programlarının Bütçeleri 9
Tablo 3. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri 14
Tablo 4. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri. 15
Tablo 5. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleştirilen Faaliyetler 20
Tablo 6. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleştirilen Faaliyetler..... 21

Kısaltmalar ve Tanımlar

Kısaltmalar

KUDAKA:	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TKDK:	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
DAP:	Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Tanımlar

Artımsallık (additionality): Bir kamu müdahalesinin hedeflediği ve yararlanıcılar tarafından gerçekleştirilmesi arzu edilen bir faaliyetin/projenin, kamu müdahalesi olmadan gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmayacağını ifade eder. Tam artımsallık, müdahale olmadan faaliyetin/projenin yapılamayacağını ifade etmektedir. Kısmi artımsallık, yararlanıcılar tarafından zaten gerçekleştirilecek bir faaliyetin/projenin müdahale sayesinde daha kısa sürede veya daha geniş kapsamda ya da daha yüksek standartlarda gerçekleştirilmesi durumudur.

Birincil veri: Değerlendirmeyi gerçekleştirmek için çalışmayı yapan uzmanlar tarafından doğrudan sahadan toplanan verileri ifade eder.

Davranışsal artımsallık (behavioral additionality): Kamu desteğinin yararlanıcının proje konusu ile ilgili davranış ve stratejisinde yarattığı farkı ifade eder.

Değişim Teorisi: Programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkisel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler (“neticeler”) arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

Etki (impact/utility): Etki kriteri ile Programın sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilir. Bu kriter altında sadece amaçlanan etkiler değil, amaçlanmayan olumlu ya da olumsuz tüm etkiler değerlendirilir.

Etkililik (effectiveness): Etkililik kriteri ile Programın hedeflerinin elde edilip edilmediği, uygulama sırasında meydana gelen zorluklar ve bunlar için bulunan çözüm yöntemleri ile dışsal etkiler dikkate alınır. Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin Programın ana amacına hizmet edip etmediği değerlendirilir.

Etkinlik (efficiency): Bu kriter ile Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkileri çerçevesinde kullanılan kaynaklar ve girdileri ölçülür, girdi ve çıktıların orantılı olup olmadığı ölçülür. Verimlilik kriteri ile Program için tahsis edilen bütçeyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilir.

İkincil veri: Programları değerlendirmek için kullanılan farklı kaynaklarda daha önceden derlenmiş veri setleridir.

Program: Bir politikanın uygulanması için oluşturulan işlevsel aracı ifade eder.

Program değerlendirme: Kamu kurumlarınca uygulanan programlarla, başlangıçta belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma yolunda ilerlenip ilerlenmediğini ve hedeflenen sonuç ve etkilerin yaratılıp yaratılmadığını tespit etmek ve bu tespitlere bağlı olarak bir yargıya varmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmayı ifade eder.

Sürdürülebilirlik (sustainability): Program sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin sürekliliğini dikkate alır. Program sonucu ortaya çıkan faydaların, Programın sağladığı finansal destek sona erdiğinde de yararlanıcıların kendi kaynakları veya diğer dışsal kaynaklarla sürdürülebilme durumu değerlendirilir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasında finansal kaynakların yanı sıra kurumsal kapasite, insan kaynakları ve çevresel etkiler de önem taşıdığından, bu hususların da dikkate alınması gerekir.

Uygunluk (relevance): İlgililik kriteri ile Programın hedeflerinin genel sosyoekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğu değerlendirilir.

Yönetici Özeti

Bu rapor, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın 2016 yılında çağrısını gerçekleştirdiği Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın program sonrası değerlendirmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan bölgede faaliyet gösteren işletmeler; Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan ise kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar yararlanmıştır. Toplam bütçe 10 milyon TL olarak belirlenmiş ve programlar kapsamında desteklenen ve tamamlanan toplam 22 projeye yaklaşık 7,6 milyon TL hibe sağlanmıştır.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" doğrultusunda; programların

- bölge ve yararlanıcılar için **uygunluğunu** (ilgililik kriteri),
- **etkin ve etkili** bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- ortaya koydukları **etkilerini**,
- etkilerinin **sürdürülebilirliğini**

analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Değerlendirme çalışması, birincil ve ikincil verilerin derlenmesi ve analizini içeren çoklu-yöntem metodolojiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasını, uygulanacak yöntemlerin netleştirilmesi ile sahada kullanılacak soru formlarının, değerlendirme kriterleri, program göstergeleri ve Ajans tarafından tutulan bilgi ve veriler göz önünde bulundurulurken hazırlanması oluşturmuştur. Ajans'tan mali destek alan tüm kurumlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler, yararlanıcıların %45'i (10 kurum) tarafından cevaplanmıştır.

Ayrıca, Ajans tarafından başvuru ve uygulama sürecinde projeler özelinde toplanmış olan izleme verileri düzenlenip konsolide edilerek analiz edilmiştir. İzleme verileri dışında programlara ait başvuru rehberleri, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, program kapanış raporları, faaliyet raporları ve ajans mevzuatı da incelenmiş ve programların değerlendirilmesinde birer girdi olarak kullanılmıştır.

Programların Ajans tarafından belirlenen öncelikleri Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Mali Destek Programlarının Öncelikleri

Mali Destek Programı	Öncelik
Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	Öncelik 1: İmalat ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin yeni ürün üretmesi, ürün çeşitlendirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması Öncelik 2: Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi Öncelik 3: Tarımsal çıktılardan ikincil ürünler üretilmesi, paketlenmesi ve pazarlanması ile tarımsal çıktıların depolanmasına yönelik soğuk hava deposu yatırımları

	Öncelik 4: Et ve süt üretim tesislerinin kurulması veya mevcutların modernizasyonu. (Bu öncelik yalnızca Bayburt İli için geçerlidir.)
Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	Öncelik 1: Bölgede ihtiyaç duyulan alanlarda canlı hayvan pazarlarının ve/veya hayvan kesimhanelerinin kurulması Öncelik 2: Doğal, yerel ve organik ürün pazarlarının, halk pazarlarının kurulması

Kaynak: Program Başvuru Rehberleri, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na toplam 81 geçerli başvuru yapılmış; 18'i ile sözleşme imzalanmış; 4 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 14 proje başarıyla tamamlanmıştır. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na ise toplam 24 geçerli başvuru yapılmış; 9'u ile sözleşme imzalanmış; 1 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 8 proje başarıyla tamamlanmıştır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Mali Destek Programlarının bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar, stratejiler ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür. Programlar temel olarak Onuncu Kalkınma Planı, Bölge Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'ndeki hedefler ile uyumludur.

Program Kapanış Raporlarından elde edilen verilere göre destekten faydalanan işletmeler program ile birlikte istihdam sağlamış; üretim bantlarını, paketleme sistemlerini modernize etmiş; eğitim faaliyetleri düzenlemiş; yeni veya iyileştirilmiş ürün üretmiş; ihracat için adımlar atmış; yeni üretim sistemi kurmuş; yeni yazılım, program kullanmaya başlamış ve kuruluşların tanıtımına yönelik basılı materyal hazırlamıştır. Kâr amacı gütmeyen kurumlar ise canlı hayvan pazarı, kesimhane, yöresel ürün pazarı kurmuş ve eğitim faaliyetleri düzenlemiştir.

Elde edilen bulgular ışığında Ajans tarafından programların etkin şekilde yürütüldüğü sonucuna ulaşılmış ve programların gelişmeye açık yönleri değerlendirilmiştir. Program tanıtımlarında Ajans tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme faaliyetlerinin etkisi yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanında bölgede faaliyet gösteren işletmelerin Ajans desteklerinden haberdar olmalarında danışmanların etkisinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Programların finansal unsurları (hibe miktarları, destek oranları ve ön ödeme yüzdeleri) ve başvuru ile yürütme süreçleri yararlanıcılar tarafından genel olarak olumlu bulunmuş, gelişmeye açık alanlar için öneriler geliştirilmiştir.

Değerlendirme sonucunda programların bölge ve destek alan kuruluşlar için olumlu katkılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değerlendirme sonuçlarına göre, uygulanan projeler sayesinde kurumların tümü projeleri ile bölge tanıtımına katkı sağlamış; işletmelerin tümü ise müşteri sayılarını artırmış, hizmet ve ürün yelpazelerini genişletmiştir. İşletmelerin giderlerinin azalmasına sağlanan katkı ise program kapsamında en az ortaya çıkan sonuç olmuştur.

Programlar sayesinde yararlanıcılar davranışsal kazanımlar da elde etmiş; hedef kitlelerinin ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve analiz eder hale gelmiş; projelerini ilgilendiren alanlarda teknik bilgi ve yeteneklerini, ürün, hizmet ve süreçlerindeki sorunları tespit ve analiz etme yeteneklerini artırmıştır. Destekten yararlanan kurum ve kuruluşlar, projeleriyle elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceği görüşündedir.

Değerlendirme bulgularından yola çıkılarak, yeni tasarlanacak programlara ışık tutması amacıyla öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin bir özeti aşağıda sunulmaktadır. Kapsamlı önerilere ise raporun “Sonuç ve Değerlendirmeler” bölümünde yer verilmiştir.

- Ajans’ın tasarım öncesinde, bölgenin ve hedef alınan kurumların ihtiyaçları konusunda ilgili paydaş ve potansiyel yararlanıcıların da dahil edileceği bir süreçle kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmesi ve tespit edilen ihtiyaçlara bağlı programlar kurgulaması önerilmektedir.
- Program tasarımlarının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.
- Performans göstergelerinin değişim teorisine bağlı olarak faaliyet, çıktı, sonuç ve etki sınıflandırmasıyla açık ve net biçimde ve birbirinden bağımsız olacak şekilde kurgulanması önerilmektedir.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması önerilmektedir.
- Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı önceliklerinden yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi (Öncelik 2) ile bağlantılı proje faaliyeti gerçekleştirilmemiştir. Günümüz ve gelecek için stratejik öneme sahip böyle bir alanda proje gelmemesi, programın etkisi üzerinde olumsuz rol oynadığından, programların duyuru ve uygulanması aşamalarında Ajans’ın daha proaktif bir yaklaşımla potansiyel yararlanıcıları ilgili alanda proje sunmaya teşvik etmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, bu öncelikten bağımsız olarak, programların tasarımı sırasında, yukarıda da önerildiği şekilde, ihtiyaç analizinin ilgili paydaşların ve potansiyel yararlanıcıların katılımıyla yapılması, önceliklerin doğru olarak tespit edilmesini ve dolayısıyla ilgili öncelik alanlarında projelerin sunulmasını sağlayacaktır.
- Proje başvurularının niteliğini artırmak için proje hazırlık sürecine dair online eğitimlerin tasarlanarak uygulamaya alınması ve sürecin kısa videolarla anlatılması önerilmektedir.
- Program kapsamında yapılan ödemelerin tek banka yerine birden fazla alternatif sağlanarak gerçekleştirilebilir olması özellikle kırsal bölgeler için faydalı olacaktır.
- Benzer destek programları kapsamında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, program kapsamında en az ortaya çıkan etki olan giderlerin azalmasına sağlanan katkıyı artıracaktır.

Giriş

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016 yılında faaliyet alanına giren TRA1 Düzey 2 bölgesi olan Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta toplam 10.000.000 TL bütçeli Üretimin Geliştirilmesi ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programları çağrısına çıkmıştır (Tablo 2). Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan kâr amacı güden işletmeler, Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan ise kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar yararlanmıştır.

Tablo 2. Mali Destek Programlarının Bütçeleri

Yıl	Mali Destek Programı	Çağrı Bütçesi (TL)
2016	Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	6.500.000,00
2016	Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	3.500.000,00
	Toplam	10.000.000,00

Kaynak: Program Başvuru Rehberleri, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Söz konusu programların program sonrası değerlendirmelerine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, öncelikli olarak, programlar ile bölgesel planlarda öngörülen amaç ve hedeflere ne derece yaklaşıldığının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, değerlendirme bulgularından hareketle, Ajans'ın tasarlayacağı yeni programlarda etkinlik ve verimliliğin artırılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma ile ayrıca, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nde öngörüldüğü şekilde programların etki ve sonuçlarını ortaya koyması da hedeflenmiştir.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" doğrultusunda; programların

- bölge ve yararlanıcılar için **uygunluğunu (ilgililik kriteri)**,
- **etkin ve etkili** bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- ortaya koydukları **etkilerini**,
- etkilerinin **sürdürülebilirliğini**

analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Bu raporun takip eden bölümleri şu şekilde yapılandırılmıştır: Birinci bölümünde programların tanımı ve kapsamı ile amaç ve öncelikleri hakkında bilgi yer almaktadır. İkinci bölümde programların bütçe gerçekleştirmeleri, proje başvuruları, sözleşme imzalanan ve tamamlanan projelere ilişkin istatistiksel bilgiler sunulmaktadır. Değerlendirme metodolojisi, programların amaç ve öncelikleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler ve anketlerden elde edilen bulguların değerlendirme kriterleri bazında analizi, üçüncü bölümde yer almaktadır. Raporun son bölümünde ise elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesinden hareketle tespitler ve Ajans programlarının verimlilik, etkinlik ve etkilerinin artırılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

1. Programlar Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Programların Tanım ve Kapsamı

1.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın amaç ve öncelikleri, programın uygulandığı dönemi kapsayan Onuncu Kalkınma Planı¹, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS)² ve Bölge Planı³ esas alınarak belirlenmiştir. Program, Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan ana hedeflerden “Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme” kapsamında belirlenen amaç hedef ve politikalar ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

Bölge Planı “yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak” vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla dört ana gelişme eksenini belirlenmiştir: (a) Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması, (b) Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi, (c) Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi ve (d) Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması. Bu gelişme eksenlerinden özellikle bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesine katkıda bulunmak amacıyla programın çağrısına çıkılmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin vizyonu ise “Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” şeklindedir. Program, stratejinin genel amaçlarından tüm bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlanması ile uyumludur.

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden⁴ yola çıkılarak, program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Programın TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kâr amacı güden kuruluşlara yönelik olarak uygun başvuru sahipleri Başvuru Rehberi'nde şu şekilde tanımlanmıştır:

- Küçük Ve Mikro İşletmeler
- Kooperatifler (Taşıma ve Konut Kooperatifleri Hariç)
- Kâr Amacı Güden Birlikler

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 20.000 TL ile 500.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı, proje toplam uygun

¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018

² T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023, Aralık 2014

³ Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Bölge Planı 2014-2023

⁴ T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

maliyetinin en az %15'i, en fazla %50'ı olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; aynı katkılar, eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 9 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: Programın son başvuru tarihi 25 Şubat olarak ilan edilmiştir. Ajans'a sunulan projeler, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi desteği ile "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, idari kontrol ve uygunluk kontrolü kriterleri yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin mali ve yönetim kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgisi, önerilen metodolojinin kalitesi ve geçerliliği, projenin destek sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olan yararlanıcılardan her bir proje için sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %10'u kadar teminat alınmıştır. Ön ödemeler (destek miktarının %40'ı), sözleşmede belirtilen süre içerisinde kabul edilebilir nitelikteki teminat şartının yararlanıcılar tarafından yerine getirilmiş olması kaydıyla, yararlanıcılara ait sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hak ediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ön ödeme tutarının ve aynı oranda eş finansman tutarının usulüne uygun harcandığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajans'a sunulması, ilgili raporların Ajans tarafından incelenip uygun bulunması ve onaylanmasından sonra; (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde) ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede %20'si yararlanıcıların banka hesabına aktarılmıştır.

1.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın amaç ve öncelikleri, programın uygulandığı dönemi kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve Bölge Planı esas alınarak belirlenmiştir. Program, Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan ana hedeflerden "Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme" kapsamında belirlenen amaç hedef ve politikalar ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

Bölge Planı "yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak" vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla dört ana gelişme eksenini belirlenmiştir: (a) Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması, (b) Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi, (c) Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi ve (d) Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması. Bu gelişme eksenlerinden özellikle başta nitelikli

ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla programın çağrısına çıkmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin vizyonu ise "Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye" şeklindedir. Program, stratejinin genel amaçlarından tüm bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlanması ile uyumludur.

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden ⁵ yola çıkılarak, program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Program, TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlara yönelik olarak tasarlanmıştır. Başvuru Rehberi'nde uygun başvuru sahipleri şu şekilde tanımlanmıştır:

- Valilikler
- Kaymakamlıklar
- Bakanlıklara Bağlı Kurum ve Kuruluşlar İle Enstitüler
- İl Özel İdareleri ve Belediyeler
- Ticaret ve Sanayi Odaları
- Üniversiteler (Fakülteler, Yüksekokullar, Üniversitelere Bağlı Enstitüler)
- Birlikler
- Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (Odalar, Borsalar, vb.)
- Kâr Amacı Gütmeyen Birlikler
- Kâr Amacı Gütmeyen Kooperatifler

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 187.000 TL ile 875.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı proje toplam uygun maliyetinin en az %25'i, en fazla %75'i olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; aynı katkılar, eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 16 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: Programın KAYS üzerinden son başvuru tarihi 26 Şubat 2016 ve projelerin matbu olarak son teslim tarihi ise 25 Şubat 2016 olarak ilan edilmiştir. Ajans'a sunulan projeler, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi desteği ile "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, idari kontrol ve uygunluk kontrolü kriterleri yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin mali ve yönetim kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgiliği, önerilen metodolojinin kalitesi ve geçerliliği, projenin destek

⁵ T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olan yararlanıcılardan her bir proje için sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %10'u kadar teminat alınmıştır. Sözleşmelerde belirtilen oran doğrultusundaki ön ödeme (en fazla hibe destek tutarının %40'ı kadar), sözleşmede belirtilen süre içerisinde, teminat şartının yararlanıcı tarafından yerine getirilmesi kaydıyla, sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hak ediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ön ödeme tutarının ve aynı oranda eş finansman tutarının usulüne uygun harcandığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajans'a sunulması, ilgili raporların Ajans tarafından incelenip uygun bulunması ve onaylanmasından sonra; (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde) ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede %20'si yararlanıcıların banka hesabına aktarılmıştır.

1.2. Programların Amaçları ve Öncelikleri

Değerlendirmeye konu programların amaçları ve öncelikleri program başvuru rehberlerinden hareketle aşağıda özetlenmektedir.

1.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın amacı, "TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde rekabet edilebilirliğin artırılması amacıyla üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi" olarak belirlenmiştir. Program amacına yönelik olarak öncelikler ise şu şekilde tanımlanmıştır:

- Öncelik 1:** İmalat ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin yeni ürün üretmesi, ürün çeşitlendirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması
- Öncelik 2:** Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi
- Öncelik 3:** Tarımsal çıktılardan ikincil ürünler üretilmesi, paketlenmesi ve pazarlanması ile tarımsal çıktıların depolanmasına yönelik soğuk hava deposu yatırımları
- Öncelik 4:** Et ve süt üretim tesislerinin kurulması veya mevcutların modernizasyonu. (Bu öncelik yalnızca Bayburt İli için geçerlidir.)

1.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın amacı, "TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde tarımsal ürünlerin elde edilmesi, depolanması ve işlenmesine yönelik fiziki altyapı yetersizliklerinin iyileştirilmesi" olarak belirlenmiştir. Programın amaçlarına yönelik olarak öncelikler ise şu şekilde tanımlanmıştır:

- Öncelik 1:** Bölgede ihtiyaç duyulan alanlarda canlı hayvan pazarlarının ve/veya hayvan kesimhanelerinin kurulması
- Öncelik 2:** Doğal, yerel ve organik ürün pazarlarının, halk pazarlarının kurulması

2. Programların Sonuçları

2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri

2016 yılında çağrısına çıkılmış olan ve değerlendirmeye tabi tutulan programlar için toplam 10 milyon TL bütçe belirlenmiştir. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın 6,5 milyon TL olan toplam bütçesinin 3 milyon TL'si Erzurum, 2 milyon TL'si Erzincan ve 1,5 milyon TL'si Bayburt için ayrılmıştır. Programların toplam bütçelerinin yaklaşık 9,17 milyon TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullanılan toplam bütçe 7,6 milyon TL olmuştur. Buna göre, programlar için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %76'sı projeler için kullanılmıştır. Programlar bazında bütçe gerçekleştirmelerine dair bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın toplam 6,5 milyon TL bütçesinin yaklaşık 4,37 milyon TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Bu destek tutarının 1,63 milyon TL'si Erzurum, 2 milyon TL'si Erzincan ve 745 bin TL'si ise Bayburt illeri kapsamında sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullanılan toplam bütçe 3,44 milyon TL (Erzurum için 1,41 milyon TL, Erzincan için 1,36 milyon TL ve Bayburt için 663 bin TL) olmuştur. Buna göre, program için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %53'ü projeler için kullanılmıştır. İller bazında ayrılan destek bütçesinin kullanılma oranları ise Erzurum, Erzincan ve Bayburt için sırasıyla %47, %68 ve %44 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında yararlanıcıların eş finansman harcamaları toplam 3,68 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tutar ve gerçekleştirmelerine dair veriler iller bazında Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri

İl	Toplam Bütçe (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Eş Finansman Tutarı (TL)
Erzurum	3.000.000,00	1.632.226,78	1.415.466,81	1.482.461,75
Erzincan	2.000.000,00	2.000.000,00	1.366.054,08	1.519.347,45
Bayburt	1.500.000,00	745.203,75	663.011,33	685.192,31
Toplam	6.500.000,00	4.377.430,53	3.444.532,22	3.687.001,51

Kaynak: Program Kapanış Raporu, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

2.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Program'ın 3,5 milyon TL bütçesinin yanında Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan artan bütçe de programa aktarılmış ve 4,79 milyon TL'lik bütçe sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullanılan toplam bütçe 4,15 milyon TL olmuştur. Buna göre, program için ayrılan destek bütçesinden yaklaşık %19 daha fazlası projeler için kullanılmıştır. Bunun yanında yararlanıcıların eş finansman harcamaları toplam 2,53 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tutar ve gerçekleştirmelerine dair veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri

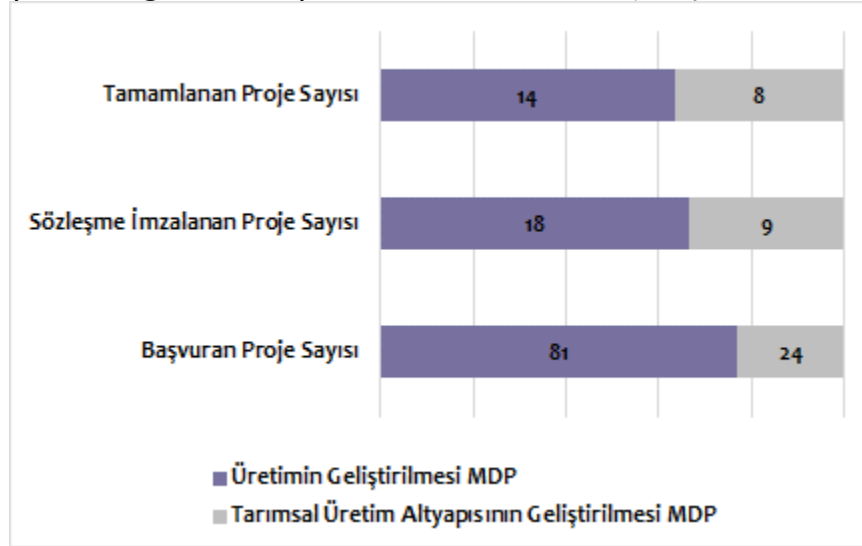
Toplam Program Bütçesi (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Eş Finansman Tutarı (TL)
3.500.000,00	4.793.441,01	4.156.253,82	2.535.613,10

Kaynak: Program Kapanış Raporu, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler

Programların başvuru ve yararlanıcı sayılarına ilişkin istatistik bilgileri Ajans Faaliyet Raporları⁶ ve Program Kapanış Raporlarından elde edilmiştir. Değerlendirilen iki farklı programa toplam 105 proje başvurmuş, bunların 81 tanesi Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na ve 24 tanesi ise Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na yapılmıştır. Bu projelerin toplam 27'si ile sözleşme imzalanmış ve 22'si projelerini başarıyla tamamlamıştır. Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na yapılan başvuruların %22'si ile sözleşme imzalanmış ve başvuruların %17'si projelerini tamamlamış; Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na yapılan başvuruların ise %38'i ile sözleşme imzalanmış ve başvuruların %33'ü projelerini tamamlamıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Programlara Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

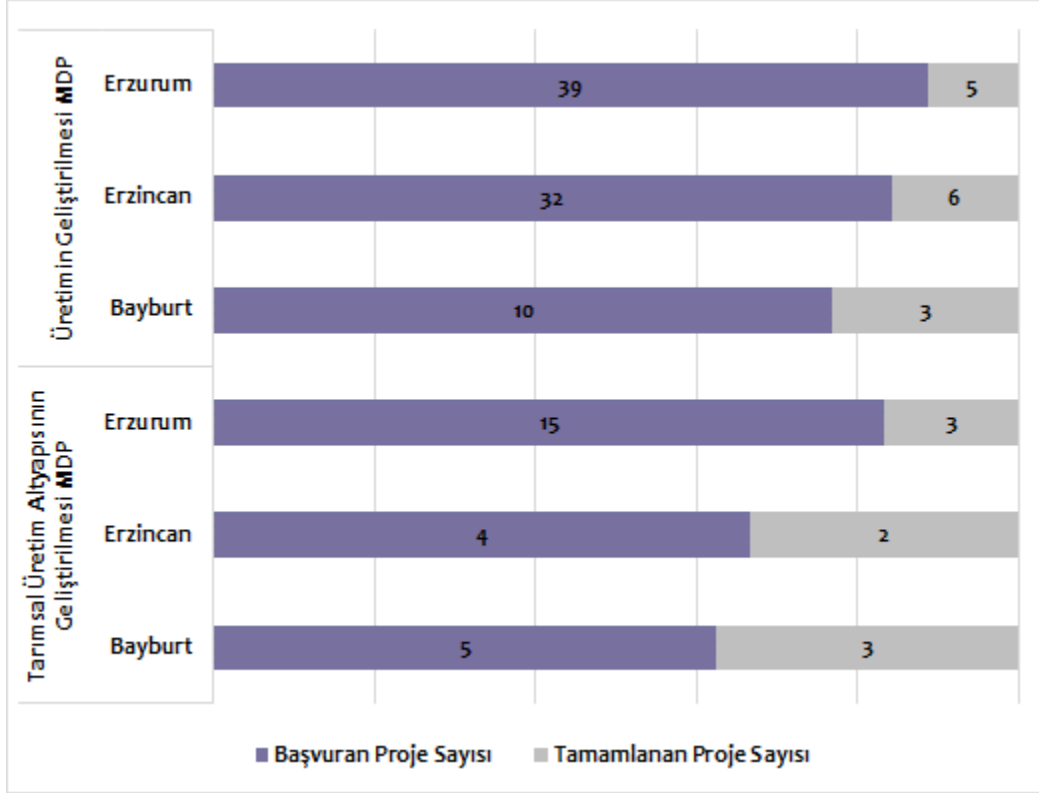

Kaynak: 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Değerlendirmeye konu olan programların izleme verilerine bakıldığında programlara en fazla başvuru Erzurum'dan yapılmış (%51), bunu Erzincan (%34) ve Bayburt (%14) takip etmiştir. Erzurum ve Erzincan'dan eşit sayıda (8'er tane) proje ve Bayburt'tan ise 6 proje tamamlanmıştır. Buna paralel olarak her iki programda da en fazla başvuru Erzurum ilinden yapılmış, Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nda en fazla sayıda proje Erzincan'dan (6 proje); Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nda ise en fazla sayıda proje Erzurum ve Bayburt'tan (3'er proje) tamamlanmıştır (Şekil 2).

⁶ T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016 Yılı Ajans Faaliyet Raporu

Şekil 2. Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri

Kaynak: Program İzleme Verileri, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

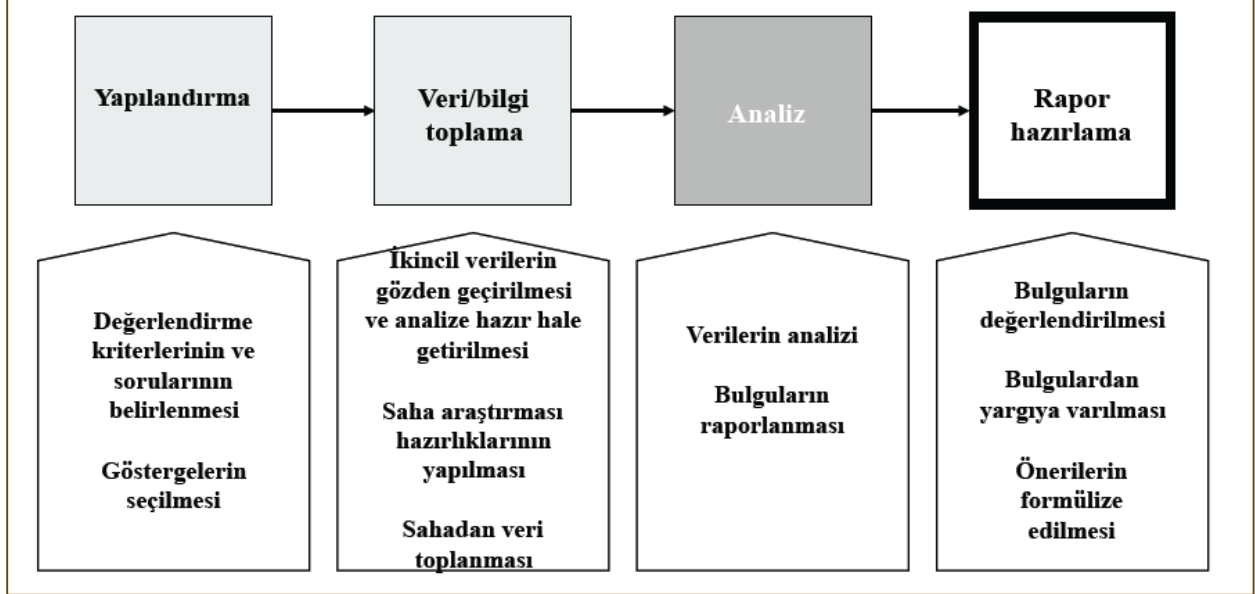
Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı yararlanıcılarının tümü bölgede faaliyet gösteren işletmelerden oluşmaktadır. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında projelerini başarıyla tamamlayan kurumların ise tümü bölgede faaliyet gösteren Belediyelerdir.

3. Programların Değerlendirilmesi

3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016 yılı Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı için gerçekleştirilen program sonrası değerlendirme çalışmasının temel süreci Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3. KUDAKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci

Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, "Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi", R. Akpınar, ed.

3.1.1. Değerlendirme Kriterleri

Program sonrası değerlendirme çalışması kapsamında değerlendirme göstergeleri ve soruları belirlenmiştir. Değerlendirmede kullanılan 5 temel kritere (ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik) bağlı olarak oluşturulan değerlendirme soruları, değerlendirmenin genelden özele inmesine yardımcı olmaktadır. Programlar, elde edilen veriler ışığında bu sorulara cevap verilecek şekilde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda cevap aranan değerlendirme soruları aşağıda Şekil 4'te listelenmiştir.

Şekil 4. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları

Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.

3.1.2. Yapılandırma

Çalışmanın ilk aşamasını, değerlendirme metodolojisinin belirlenmesi ve programların göstergeleri bazında (Program Başvuru Rehberleri ile Program Kapanış Raporlarında yer almaktadır) sahadan veri toplamaya yönelik soru formlarının hazırlanması oluşturmuştur. Belirlenen göstergeler doğrultusunda programlar özelinde sahadan veri toplamaya yönelik anket soru formu hazırlanmıştır.

3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması

Ajans'tan mali destek alan tüm kurum ve kuruluşlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için bir anket çalışması yapılmıştır. Anket uygulamasıyla, destek programlarının değerlendirilmesine girdi oluşturacak birincil verilerin toplanması amaçlanmıştır. Programlardan yararlanan toplam 10 kurum ve kuruluşa (tüm yararlanıcıların %45'i) ulaşıp anket uygulanmıştır. Anket uygulamasına Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan 8, Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan ise 2 yararlanıcı katılmıştır.

3.1.4. İkincil Verilerin İncelenmesi

Programların yararlanıcılarına ait, programlara başvuru ve projelerin yürütülme sürecinde Ajans tarafından toplanan izleme verileri, programlara ait başvuru rehberleri, program kapanış raporları, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, bölgesel araştırma raporları incelenmiş ve programların değerlendirilmesinde girdi olarak kullanılmıştır.

3.1.5. Raporlama

Yukarıda açıklanan adımların gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen veri ve bilgiler ışığında değerlendirme sorularına cevap veren analizler yapılmış; ihtiyaçlara ilişkin kapsamlı tespit ve değerlendirmeler gerçekleştirilerek nihai rapor hazırlanmıştır.

3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Uygulanan destek programları kapsamında yararlanıcıların gerçekleştirdikleri projelerde elde ettikleri çıktılar/sonuçlar Ajans tarafından Program Kapanış Raporlarında kayıt altına alınmış; performans göstergeleri bazında hedef verileri ise kaydedilmemiştir. Elde edilen veriler ışığında yararlanıcıların proje çıktıları, INOMER Değerlendirme Ekibi tarafından program öncelikleriyle ilişkilendirilerek aşağıdaki bölümlerde verilmektedir.

3.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Raporun "Program Hakkında Genel Bilgiler" bölümünde açıklandığı gibi, programın dört önceliği bulunmaktadır. Bunlar: İmalat ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin yeni ürün üretmesi, ürün çeşitlendirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması (Öncelik 1); yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi (Öncelik 2) tarımsal çıktılardan ikincil ürünler üretilmesi, paketlenmesi ve pazarlanması ile tarımsal çıktıların depolanmasına yönelik soğuk hava

deposu yatırımları (Öncelik 3) et ve süt üretim tesislerinin kurulması veya mevcutların modernizasyonu (Öncelik 4). Program Kapanış Raporu'nda tamamlanan projelerde gerçekleştirilen faaliyetler ile elde edilen çıktı ve sonuçlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Program kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler, INOMER Değerlendirme Ekibi tarafından program öncelikleri ile ilişkilendirilerek aşağıda sunulmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Amaç	İlgili Öncelik	Gerçekleştirilen Faaliyet
TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde rekabet edilebilirliğin artırılması amacıyla üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi	Öncelik 1, 2, 3, 4	Makine-ekipman satın alımı
	Öncelik 1, 3, 4	Üretim bandı modernizasyonu
	Öncelik 3	Paketleme sistemi modernizasyonu
	Öncelik 1, 2, 3, 4	Eğitim faaliyetleri
	Öncelik 1, 3, 4	Yeni/iyileştirilmiş ürün üretilmesi
	Öncelik 3	İhracat gerçekleştirilmesi
	Öncelik 1, 3, 4	Yeni üretim tesisi kurulumu
	Öncelik 1, 3, 4	Yazılım/program kullanıma alınması
	Öncelik 3	Kuruluşun tanıtımına yönelik basılı materyal hazırlanması

Kaynak: Program Kapanış Raporu Verileri, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Ajans tarafından Program Kapanış Raporu'nda kayıt altına alınan verilere göre uygulanan projeler ile gerçekleştirilen faaliyetler illere göre aşağıda listelenmiştir.

Erzurum'da yürütülen projeler kapsamında:

- Otomatik puntolama makinası, set hava kompresörü, otomatik tel doğrultma kesme makinası, 100 ton kesme presi, form presi 80 ton, statik toz boya fırın seti, direk ayağı kaynak makinası, tam otomatik tel örme makinası, tam otomatik çift kafa PWC ve alüminyum, açılı çift köşe kaynak makinası, CNC feeze işlem makinesi, soğuk press makinası, vidalı kompresör, toz emici 6000 m³, hazır beton pompası alınmıştır.
- Bilgisayarlı Panel Ebatlama Makinası ile ilgili ve tasarım ve yazılım programları alınmıştır.
- Firma bilinirliğini artırmak için broşür, katalog gibi tanıtım materyalleri basılmıştır.
- Panel çift üretimine başlanmış, mevcut örgü tel imalatı geliştirilmiştir.

Erzincan'da yürütülen projeler kapsamında:

- Personellere yönelik iş sağlığı ve güvenliği ile ISO9001 eğitimleri organize edilmiştir.
- Bölgede ilk olarak tek kullanımlık baskısız ayran ve meyve suyu kaplarının üretimi gerçekleştirilmiş ve ihracata başlanmıştır.
- Cam suyu, saf su, antifirizli su ve asitli su imalatı için tesis kurulmuştur.
- Kırma eleme tesisi kurulmuştur.

Bayburt'ta yürütülen projeler kapsamında:

- Doğal taş işlenmesine yönelik olarak 38 tonluk iş makinası (ekskavatör) temin edilmiştir.
- Makina parkuruna mobil beton pompası eklenmiştir.

3.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Raporun “Program Hakkında Genel Bilgiler” bölümünde açıklandığı gibi, programın iki önceliği bulunmaktadır. Bunlar: Bölgede ihtiyaç duyulan alanlarda canlı hayvan pazarlarının ve/veya hayvan kesimhanelerinin kurulması (Öncelik1); ve doğal, yerel ve organik ürün pazarlarının, halk pazarlarının kurulması (Öncelik2). Program Kapanış Raporu'nda tamamlanan projelerde gerçekleştirilen faaliyetler ile elde edilen çıktı ve sonuçlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Program kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler, INOMER Değerlendirme Ekibi tarafından program öncelikleri ile ilişkilendirilerek aşağıda sunulmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Amaç	İlgili Öncelik	Gerçekleştirilen Faaliyet
TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde tarımsal ürünlerin elde edilmesi, depolanması ve işlenmesine yönelik fiziki altyapı yeterliliklerinin iyileştirilmesi	Öncelik 1	Yeni kesimhane kurulması/geliştirilmesi
	Öncelik 1, 2	Makine-ekipman satın alımı
	Öncelik 1	Yeni canlı hayvan pazar alanı kurulması/geliştirilmesi
	Öncelik 2	Yeni yöresel ürün pazar yeri kurulması/geliştirilmesi
	Öncelik 1, 2	Eğitim faaliyetleri

Kaynak: Program Kapanış Raporu Verileri, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Ajans tarafından Program Kapanış Raporu'nda kayıt altına alınan verilere göre yürütülen projelerde gerçekleştirilen faaliyetler aşağıda listelenmiştir.

- Yöresel ürünlerin tanıtım ve satışının yapılabileceği 5 halk pazarı alanı kurulmuştur. Bunların biri tarihi İpek Yolu üzerinde konumlanmış, idari ve sosyal birimleriyle birlikte kurulumu gerçekleştirilmiştir. Bir diğeri ise kapalı halk pazarıdır ve idari binası, çocuk oyun alanları ve otoparkı ile birlikte yapılandırılmıştır.
- Organik ürünlerin yetiştirilmesine yönelik eğitim organize edilmiştir.
- Kesimhane kurulmuş, makine ve ekipman temin edilmiştir.
- 3450 m² kapalı, 4727 m² açık alan ile birlikte toplam 8177 m² inşaat alanlı canlı hayvan pazarı oluşturulmuştur.
- 120 m² hayvan bekleme alanı, sosyal ve idari hizmet binası, araç dezenfeksiyon tüneli, hayvan yükleme rampası, 1 adet kompresör, 1 adet baskül bölge halkının kullanımına sunulmuştur.

3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

Bölüm 3.1.1'de de belirtildiği gibi değerlendirme kriterleri ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirliktir. Bu kriterler bağlamında programların değerlendirilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu sonuçlar kriterler bazında aşağıdaki bölümlerde özetlenmektedir.

Programlar kapsamında desteklenen toplam 22 proje yürütücüsünün 10'u soru formunu cevaplamıştır. Programlar özelinde anket katılımcı sayıları aşağıda verilmiştir.

- Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan 8 yararlanıcı (projesini tamamlayanların %57'si)
- Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan 2 yararlanıcı (projesini tamamlayanların %25'i)

Ankete katılan ve Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan yararlanan işletmelerin yarısından fazlası (%63) 20 yıldan fazla süredir faaliyet göstermektedir.

3.3.1. İlgililik

Değerlendirmeler sonucunda KUDAKA'nın 2016 yılında çağrısına çıktığı Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür. Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların tümü destek aldıkları programın bölge koşullarına ve kuruluşların ihtiyaçlarına uygun olduğu görüşündedir. Programların ilgililik kriteri bağlamında değerlendirmelerinin detaylarına aşağıda yer verilmiştir.

3.3.1.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın bölgesel ve ulusal politikalar ile uyumu değerlendirildiğinde amaç ve önceliklerin, Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ve Bölge Planı'ndaki hedefler ile uyumlu olduğu görülmektedir. Program, bölgenin rekabet gücünün artırılmasına ve üretilen hammaddelerin işlenerek katma değerli ürün haline dönüştürülmesine odaklanarak, bölgenin önemli ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşımla hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı'nın dört ana başlığından biri yenilikçi üretim, istikrarlı yüksek büyümedir. Planda bu başlık altında üretimde yapısal dönüşüme ve refah artışına yönelik hedef ve politikalar yer almaktadır. Planda imalat ve sanayi sektörünün güçlendirilmesi; rekabet gücünün artırılması; ileri teknolojiye dayalı, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir tarım sektörünün oluşturulması; teknoloji ve yenilik faaliyetlerinin özel sektör odaklı artırılması; yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının mümkün olan en üst düzeyde değerlendirilmesi ve KOBİ'lerin rekabet güçlerinin artırılması vurgulanmıştır. Bu doğrultuda program, Onuncu Kalkınma Planı'nda vurgulanan amaç hedef ve politikalar ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

Bölge Planı "yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet

sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak” vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla dört ana gelişme eksenini belirlenmiştir: (a) Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması, (b) Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi, (c) Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi ve (d) Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması. Bu gelişme eksenlerinden özellikle bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesine katkıda bulunmak amacıyla programın çağrısına çıkılmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’nin vizyonu ise “Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” şeklindedir. Program, stratejinin genel amaçlarından tüm bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlanması ile uyumludur. Ayrıca stratejide vurgulanan düşük gelirli yörelerin kalkınmasının tetiklenmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve canlandırılması programın da amaç ve önceliklerinin oluşturulmasında etkili olmuştur.

Yukarıda da bahsedildiği gibi hem Onuncu Kalkınma Planı hem de Bölge Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hedef ve gelişme eksenleri ile ilgili olarak hazırlanan programın amacı TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nde rekabet edilebilirliğin artırılması amacıyla üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca programda 5449 sayılı Kanun hükümleri ve Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği’ndeki hükümler esas alınmıştır.

Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların tümü programın bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlandığı görüşündedir. Katılımcılar aşağıdaki konulara vurgu yaparak programın bölgeye ve kendi ihtiyaçlarına uygun olduğunu ifade etmişlerdir.

- Program ile hammaddelerin işlenmesi amaçlanarak bölgenin diğer bölge ve üreticilere uzak olmasından kaynaklanan işlenmiş mallara erişimde yaşanan problemlere çözüm sağlanması
- İşletmelerin üretim alanlarının geliştirilmesine odaklanılarak işletmelerin en önemli ihtiyaçlarından olan üretim çeşitliliği ve kapasitesinin artırılmasının sağlanmasına;
- Programın bölgenin gelişimi için ihtiyaç duyulan bir mali kaynak olması
- Programın istihdamın artırılmasına olanak sağlayarak bölgenin önemli bir ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlaması
- İşletmelerin makina ve ekipman yatırımlarının hem finansal hem de süreçler anlamında daha kolay gerçekleşmesinin sağlanması

3.3.1.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın bölgesel ve ulusal politikalar ile uyumu değerlendirildiğinde amaç ve önceliklerin, Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ve Bölge Planı’ndaki hedefler ile uyumlu olduğu görülmektedir. Program, bölgenin tarımsal üretimi, depolanması ve işlenmesine yönelik fiziki altyapısının iyileştirilmesine odaklanarak, bölgenin önemli ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşımla hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı’nın dört ana başlığından biri yenilikçi üretim, istikrarlı yüksek büyümedir. Planda bu başlık altında üretimde

yapısal dönüşüme ve refah artışına yönelik hedef ve politikalar yer almaktadır. Planda toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini esas alan, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin ve talebe dayalı üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir tarım sektörünün oluşturulması vurgulanmıştır. Bu doğrultuda program, Onuncu Kalkınma Planı'nda vurgulanan amaç hedef ve politikalar ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

Bölge Planı “yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak” vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla dört ana gelişme eksenini belirlenmiştir: (a) Başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması, (b) Bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi, (c) Sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi ve (d) Bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması. Bu gelişme eksenlerinden özellikle başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla programın çağrısına çıkılmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin vizyonu ise “Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” şeklindedir. Program, stratejinin genel amaçlarından tüm bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlanması ile uyumludur. Ayrıca stratejide vurgulanan düşük gelirli yörelerin kalkınmasının tetiklenmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve canlandırılması programın da amaç ve önceliklerinin oluşturulmasında etkili olmuş, bu doğrultuda bölgenin önemli potansiyellerinden olan tarım sektörüne odaklanılarak program tasarlanmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi hem Onuncu Kalkınma Planı hem de Bölge Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hedef ve gelişme eksenleri ile ilgili olarak hazırlanan programın amacı TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde tarımsal ürünlerin elde edilmesi, depolanması ve işlenmesine yönelik fiziki altyapı yetersizliklerinin iyileştirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca programda 5449 sayılı Kanun hükümleri ve Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'ndeki hükümler esas alınmıştır.

Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların tümü programın bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlandığı görüşündedir.

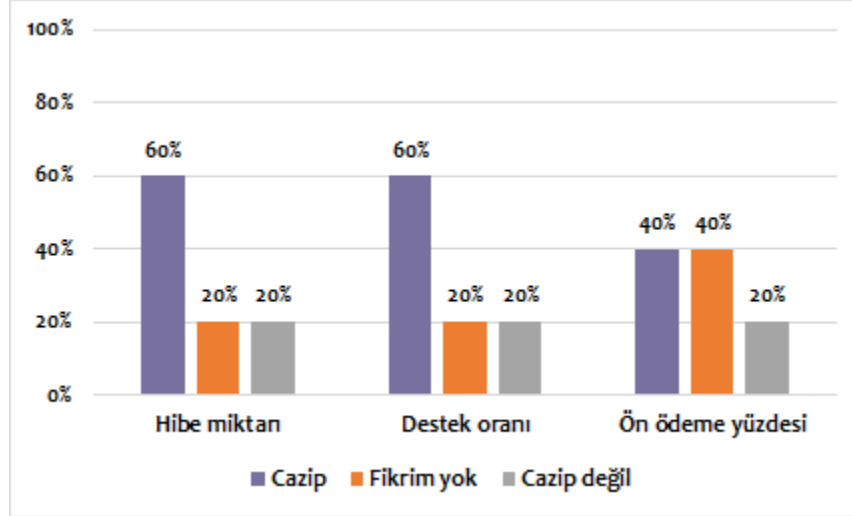
3.3.2. Etkinlik

Değerlendirme sonucunda programların Ajans tarafından etkin şekilde yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Anket verilerine göre yararlanıcıların yarısından fazlası (%60) programlardan Ajans'ın bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri sayesinde haberdar olduğu görülmektedir. Programlardan destek alan kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların tümünün programdan Ajans'ın bilgilendirme faaliyetleri sayesinde haberdar olmasının yanı sıra; bölgede faaliyet gösteren işletmelerin ise yarısının programdan Ajans vasıtasıyla, %38'inin danışmanlar ve %12'sinin ise medya aracılığıyla haberdar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anket katılımcılarının tümü Ajans desteklerinin hedef kitleler tarafından yeterince bilindiği ve destekler hakkında etkin duyuru yapıldığı görüşündedir. Bu kapsamda Ajans'ın program tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri incelenmiştir. Ajans Faaliyet Raporu'ndan elde edilen bilgilere göre programların tanıtımı amacıyla bölgenin il ve ilçelerinde bilgilendirme toplantıları planlanmış ve toplam 30 ilçede 1431 kişinin katılımıyla toplantılar gerçekleştirilmiştir. Kurum ve kuruluşların proje yazma ve yönetme kapasitelerinin geliştirilmesi ile kuruluşların Ajans desteklerinden en üst düzeyde yararlanılabilmesinin sağlanması amacıyla "Proje Döngüsü Yönetimi" eğitimleri Ajans tarafından planlanmıştır. Eğitim planının bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara duyurusunun yapılması amacıyla Kaymakamlık, Belediye, STK'lar ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarından duyuruların yapılması talep edilmiştir. Bu doğrultuda toplam 139 kişinin katılımı ile toplam 9 eğitim gerçekleştirilmiştir. Ayrıca programlar kapsamında alınan proje başvurularının sayısının ve niteliğinin artırılması amacıyla Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerindeki potansiyel başvuru sahiplerine yönelik ücretsiz Teknik Yardım Masası Hizmeti sunulmuştur.

Programların finansal unsurları yararlanıcılar tarafından genel olarak olumlu bulunmuştur. Destek oranı ve hibe miktarı yararlanıcılar tarafından en cazip değerlendirilen finansal unsurlar olmuş, yararlanıcıların %60'ı bu unsurları cazip bulduğunu belirtmiştir. Ön ödeme yüzdesi ise yararlanıcıların %40'ı tarafından olumlu değerlendirilerek programların gelişmeye açık alanlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Şekil 5).

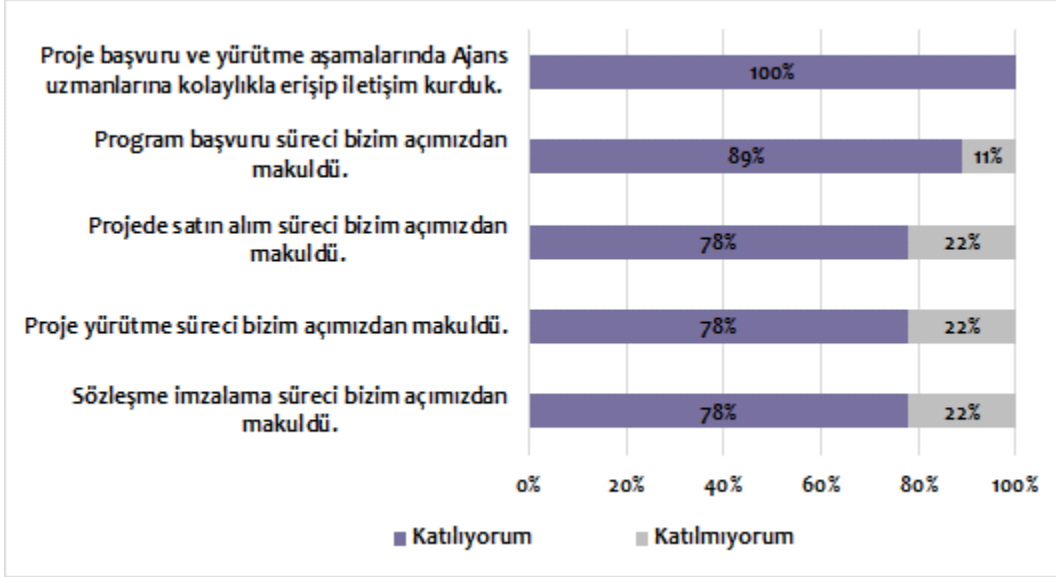
Şekil 5. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programları Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=10

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Yararlanıcılar, programları evraklar, prosedürler ve süreçler bakımından genel olarak olumlu değerlendirmiştir. Tüm yararlanıcılar proje başvuru ve yürütme aşamalarında Ajans uzmanlarına kolaylıkla erişip iletişim kurdukları konusunda hemfikir olmuştur. Kurum ve kuruluşların en olumlu değerlendirdikleri süreç başvuru olmuş (%89); bunu satın alım, proje yürütme ve sözleşme imzalama süreçleri (%78) takip etmiştir. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı yararlanıcıları tarafından başvuru sürecinde talep edilen belgelerin sayısı ve programın proje yürütme sürecindeki prosedürler konusunda zorlanıldığı ifade edilmiştir (Şekil 6).

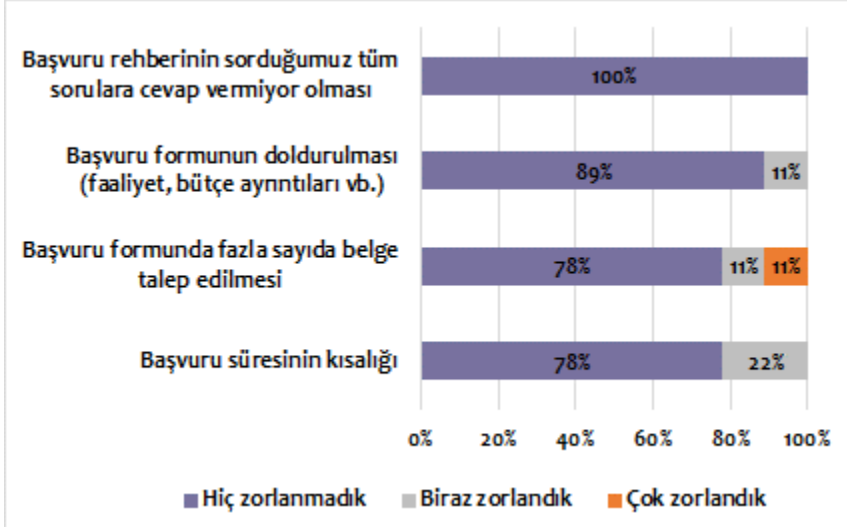
Şekil 6. Ankete Katılan Yararlanıcıların Program Süreçlerine İlişkin Görüşleri, n=9

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Katılımcıların genel anlamda program başvuru sürecini makul bulmasına paralel olarak başvuru rehberinin niteliği konusunda da yararlanıcılar hiç zorlanmadıklarını belirtmiştir. Kurumların %89'u başvuru formunun doldurulması; %78'i ise başvuru formunda talep edilen belgelerin sayısı ve başvuru süresi ile ilgili zorluk yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı yararlanıcıları tarafından başvuru aşamasında talep edilen ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temin edilmesi gereken belgelerin Ajans tarafından online olarak teyit edilmesi ve yararlanıcıların bu süreci daha kısa sürede tamamlamalarının sağlanması önerilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programların Başvuru Sürecine İlişkin Görüşleri, n=9

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Proje yürütme süreçleriyle ilgili olarak ise yararlanıcıların tamamı raporlama prosedürü, görünürlük kuralları ve sözleşme değişikliği prosedüründe hiç zorlanmadıklarını ifade etmiştir. Satın alma kuralları

konusunda ise bir yararlanıcı zorlandıklarını dile getirmiştir. Bu doğrultuda destekten faydalanan işletmeler tarafından ödemelerin tek banka üzerinden gerçekleştirilmesinin yerine birden fazla alternatif sağlanması önerilmiş; satın alma sürecinde ise makine ve ekipman alımlarının ikinci el ürünler için de geçerli kılınmasının maliyet etkin bir çözüm olacağı ifade edilmiştir.

Programlara yönelik etkinlik kriteri bağlamında değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

3.3.2.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Elde edilen bulgulara göre, program Ajans tarafından etkin şekilde yürütülmüştür. Yararlanıcılardan elde edilen verilere göre program tanıtımında en etkili yöntemin Ajans tarafından gerçekleştirilen tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının yarısı Ajansın web sitesi, gerçekleştirilen kurum ziyareti, gönderilen e-posta, düzenlenen toplantı ve benzeri etkinlikler, hazırlanan broşür, katalog, vb. gibi basılı materyaller vasıtasıyla programdan haberdar olduklarını belirtmiştir. Yararlanıcıların %38'i danışmanlar ve %12'si ise medya aracılığıyla programdan haberdar olmuştur.

Gerçekleştirilen anket çalışmasında Ajans desteklerinin tanıtımı ve bilgilendirme faaliyetlerinin etkinliği araştırılmış, katılımcıların tümü Ajans desteklerinin ilgili hedef kitle tarafından bilindiği ve Ajans destekleri hakkında etkin duyuru yapıldığı görüşündedir. Programın tasarruf imkânlarına bakıldığında, bütçenin maliyet-etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Yararlanıcılar programın finansal özelliklerini genel olarak olumlu değerlendirmiştir. Hibe miktarı ve destek oranı katılımcıların yarısı tarafından cazip bulunmuştur. Programın en az cazip bulunan finansal unsuru ise ön ödeme yüzdesi olmuş, yararlanıcıların %38'i tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Yararlanıcıların %75'i eş finansmanın tamamını kendi öz kaynakları ile sağlamıştır. Eş finansmanın sağlanmasında kullanılan diğer bir kaynak ise banka kredisi olmuştur.

Program genel olarak evraklar, prosedürler ve süreçler bakımından olumlu değerlendirilmiş, gelişmeye açık alanlar için öneriler sunulmuştur. İşletmelerin tümü proje başvuru ve yürütme aşamalarında Ajans uzmanlarına kolaylıkla erişip iletişim kurdukları konusunda hemfikir olmuştur. Program başvuru sürecini yararlanıcıların %88'i; sözleşme imzalama, proje yürütme ve satın alma süreçlerini ise yararlanıcıların %75'i olumlu değerlendirmiştir.

Katılımcıların genel anlamda program başvuru sürecini makul bulmasına paralel olarak başvuru rehberinin niteliği konusunda yararlanıcılar hiç zorlanmamıştır. Başvuru formunun doldurulması, başvuru süresi ve başvuru formunda talep edilen belgelerin sayısında birer yararlanıcı zorlandığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda başvuru aşamasında talep edilen ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temin edilmesi gereken belgelerin Ajans tarafından online olarak teyit edilmesi ve yararlanıcıların bu süreci daha kısa sürede tamamlamalarının sağlanması önerilmiştir.

Ankete katılan yararlanıcıların neredeyse tamamı (%86) program başvuru ve yürütme süreçlerinde danışman desteği almıştır. İşletmeler, danışman desteğine prosedürlerin yerine getirilmesi ve iş yoğunluğunun kolaylaştırılması amacıyla ihtiyaç duymuşlardır. Ayrıca bir yararlanıcı danışmanlık ücretinin projenin başarılı olması ve desteklenmesi durumunda ödeniyor olmasını cazip bulduklarını bu

sayede proje başvuru aşamasında danışmanlık hizmeti aldıklarını belirtmiştir. Danışmanlık hizmeti alan işletmelerin tümü aldıkları hizmetten memnun kalmıştır.

Proje yürütme süreçleriyle ilgili olarak ise yararlanıcıların tümü sözleşme değişikliği ve raporlama prosedürleri ile görünürlük kurallarının uygulanmasında hiç zorlanmadıklarını belirtmiştir. Satın alma kurallarında ise bir yararlanıcı zorlandığını dile getirmiştir. Proje yürütme süreci ile ilgili olarak işletmeler tarafından ödemelerin tek banka üzerinden gerçekleştirilmesinin yerine birden fazla alternatif sağlanması önerilmiş; satın alma sürecinde ise makine ve ekipman alımlarının ikinci el ürünler için geçerli kılınmasının maliyet etkin bir çözüm olacağı ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında satın alınan makine ve ekipmanların bölge içinden mi dışından mı satın alındığı sorgulanmıştır. Buna göre, yararlanıcılardan 4'ü projeleri için en stratejik makine veya ekipmanları bölge dışından, 2'si bölge içinden; 1'i ise hem bölge içi hem de bölge dışından satın almıştır. Bölge dışından satın alım yapan yararlanıcıların tümü bölge dışından alınan makine veya ekipmanların bölge içinden alınamayacağı görüşündedir.

3.3.2.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Yapılan değerlendirmeler sonucunda programın Ajans tarafından genel olarak etkin şekilde yürütüldüğü söylenebilir. Yararlanıcılardan elde edilen verilere göre program tanıtımında en etkili yöntemin Ajans tarafından gerçekleştirilen tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının tümü Ajansın web sitesi, gerçekleştirilen kurum ziyareti, gönderilen e-posta, düzenlenen toplantı ve benzeri etkinlikler, hazırlanan broşür, katalog, vb. gibi basılı materyaller vasıtasıyla programdan haberdar olduklarını belirtmiştir.

Gerçekleştirilen anket çalışmasında Ajans desteklerinin tanıtımı ve bilgilendirme faaliyetlerinin etkinliği araştırılmıştır. Katılımcıların tümü Ajans desteklerinin ilgili hedef kitle tarafından bilindiği ve Ajans destekleri hakkında etkin duyuru yapıldığı görüşündedir. Programın tasarruf imkânlarına bakıldığında, bütçenin maliyet-etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Yararlanıcılar, anket çalışmasında programın finansal özelliklerini değerlendirmiştir. Yararlanıcıların programın finansal özelliklerinin tümünden memnun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kurumların tümü eş finansmanın tamamını kendi öz kaynakları ile sağlamıştır.

Anket çalışması sonuçlarına göre program evraklar, prosedürler ve süreçler bakımından olumlu değerlendirilmiştir. Tüm yararlanıcılar Ajans uzmanları ile iletişimlerini, başvuru, sözleşme, yürütme ve satın alım süreçlerini olumlu bulmuştur.

Katılımcıların program başvuru sürecini makul bulmasına paralel olarak yararlanıcıların tümü başvuru formunun doldurulması ve başvuru rehberinin niteliğini olumlu değerlendirmiştir. Başvuru süresi ve başvuru formunda talep edilen belge sayısı ise bir yararlanıcı tarafından biraz zorlayıcı bulunmuştur.

Ankete katılan yararlanıcıların hiçbiri program başvuru ve yürütme süreçlerinde danışman desteği almamıştır.

Kurumlar, proje yürütme süreçleriyle ilgili olarak hiç zorlanmadıklarını belirtmiş; bu doğrultuda satın alma kuralları, sözleşme değişikliği prosedürü, raporlama prosedürü ve görünürlük kurallarını olumlu değerlendirmiştir.

3.3.3. Etkililik

Yapılan değerlendirme, programlar ile hedeflenen sonuçlara büyük oranda ulaşıldığını ve bölge için etkili olduğunu göstermiştir. Ankete katılan yararlanıcıların tümü projeleri ile genel olarak amaçlarına ulaştıklarını ifade etmiştir. Bunun yanında, destekten faydalanan işletmelerin tümü aldıkları makine ve ekipmanların; kurumların tümü ise oluşturulan altyapı/üstyapının 2022 itibarıyla da kullanılabilir durumda olduğunu belirtmiştir.

Desteklenen projeler sayesinde yararlanıcıların neredeyse tamamı (%89) proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulduklarını ifade etmiş; dolayısıyla girdi artımsallığı elde etmişlerdir. Buna göre, bu kurum ve kuruluşların %88'i proje alanına giren konularda yeni personel istihdam etmiş; %75'i projeye bağlantılı yeni projeler başlatmış; %50'si ise projeleriyle bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirmiştir. En az girişimde bulunulan konu proje ile ilgili eğitimler/danışmanlıklar alınması (%38) olmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Ankete Katılan Yararlanıcıların Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=8

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Program sayesinde yararlanıcılarda davranışsal artımsallık da sağlanmıştır. Anket çalışmasında yararlanıcıların tümü yürütülen projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime neden olduğunu belirtmiştir. Bunların başında, hedef kitlelerinin ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve analiz eder olunması gelmektedir (katılımcıların %78'i). Yanı sıra, yararlanıcıların %67'si projeyi ilgilendiren alanda teknik bilgi ve yeteneklerinin, ürün, hizmet ve süreçlerindeki sorunları tespit ve analiz etme yeteneklerinin arttığını; %56'sı müşterileri, tedarikçileri veya diğer paydaşları ile iletişim ve işbirliklerinin güçlendiğini ifade etmiştir. Kurum içi iletişime ve proje yazma ve yönetme konusundaki bilgi ve yeteneğe sağlanan katkı ise yararlanıcıların %44'ü tarafından dile getirilmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=9

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Programların etkililik kriteri bağlamında değerlendirme bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

3.3.3.1. Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Yapılan değerlendirmeler, Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nda hedeflenen sonuçlara büyük oranda ulaşıldığını ve programın bölge için etkili olduğunu göstermiştir. Program ile genel olarak bölgenin rekabet gücünün artırılması ve üretilen hammaddelerin işlenerek katma değerli ürün haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Buna yönelik olarak anket katılımcılarının tümü projeleri ile genel olarak amaçlarına ulaştıklarını belirtmiştir.

Anket çalışmasında işletmelerin bu projeleri yapmaya neden ihtiyaç duydukları araştırılmıştır. Buna göre yararlanıcılar, kapasitelerini geliştirmek, bölgede üretimi olmayan ürünlerin üretimini sağlamak, yeni makine/ekipmana duyulan ihtiyaç, pazar payını artırmak ve istihdamı artırmak ihtiyaçları sonucunda projelerinin ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların tümü destek ile alınan makine ve ekipmanın 2022 itibarıyla da kullanılabilir durumda olduğunu belirtmiştir. Kurumların %86'sı desteklenen projeleri sayesinde proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulduklarını ifade etmişler; dolayısıyla girdi artımsallığı elde etmişlerdir. Bu katılımcıların %83'ü proje alanına giren konularda yeni personel istihdam etmiş ve projeye bağlantılı yeni projeler başlatmıştır. İşletmelerin yarısı ise projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirmiş ve proje konusuna giren alanlarda eğitimler/danışmanlıklar almıştır.

Ankete katılan kurumların %86'sı program sayesinde firmalarının itibar ve prestijlerinin yükseldiğini ifade etmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, programın bölge için önemli bir finansal destek sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Anket katılımcılarının yarısından fazlası (%57) destek almamış olsalardı projelerini

hayata geçiremeyeceklerini belirtmiştir. Destekten yararlanılsaydı projelerini yine de hayata geçirebileceklerini belirten işletmelerin %67'sinin öz kaynakları ile projelerini hayata geçirebileceklerini ifade etmesinin yanı sıra tüm işletmeler bu durumda projelerinin kapsamını daraltacaklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde program ile elde edilen çıktılarının program olmasaydı elde edilemeyeceği veya daha uzun sürede elde edileceği görülmektedir.

Program sayesinde yararlanıcılarda davranışsal artımsallık da sağlanmıştır. Anket çalışmasında yararlanıcıların tümü yürütülen projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime neden olduğunu belirtmiştir. Bunların başında, hedef kitlelerinin ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve analiz eder olunması gelmektedir (katılımcıların tümü). Bunu, ürün, hizmet ve süreçlerindeki sorunları tespit ve analiz etme yeteneklerindeki artış (%86); projeyi ilgilendiren alanda teknik bilgi ve yetenek artışı (%57) ve diğer paydaşlar ile iletişim ve işbirliklerinin güçlenmesi (%57) takip etmiştir.

3.3.3.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın hedeflenen sonuçlarına büyük oranda ulaşıldığı ve bölge için etkili olduğu elde edilen bulgular ışığında söylenebilir. Program ile genel olarak bölgenin tarımsal üretimi, depolanması ve işlenmesine yönelik fiziki altyapısının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Anket katılımcılarının tümü projeleri ile genel olarak amaçlarına ulaştıklarını belirtmiştir.

Anket çalışmasından elde edilen bilgilere göre katılımcılar projeleri sayesinde yeniden yapılandırılmış/ iyileştirilmiş canlı hayvan pazarı veya kesimhanesi ile yeni veya iyileştirilmiş halk pazarı çıktılarını elde etmiştir.

Katılımcıların tümü destek ile oluşturulan altyapı ve üstyapının 2022 itibarıyla da kullanılabilir durumda olduğunu belirtmiştir.

Kurumların ikisi de desteklenen projeleri sayesinde proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulduklarını ifade etmişler; dolayısıyla girdi artımsallığı elde etmişlerdir. Bu katılımcılar proje alanına giren konularda yeni personel istihdam etmiş, projeye bağlantılı yeni projeler başlatmış ve projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirmiştir.

Yararlanıcıların ikisi de program sayesinde kurumsal itibar ve prestijlerinin yükseldiğini ifade etmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, programın bölge için önemli bir finansal destek sağladığı sonucuna ulaşılmış; anket katılımcılarının her ikisi de destek almamış olsalardı projelerini hayata geçiremeyeceklerini belirtmiştir.

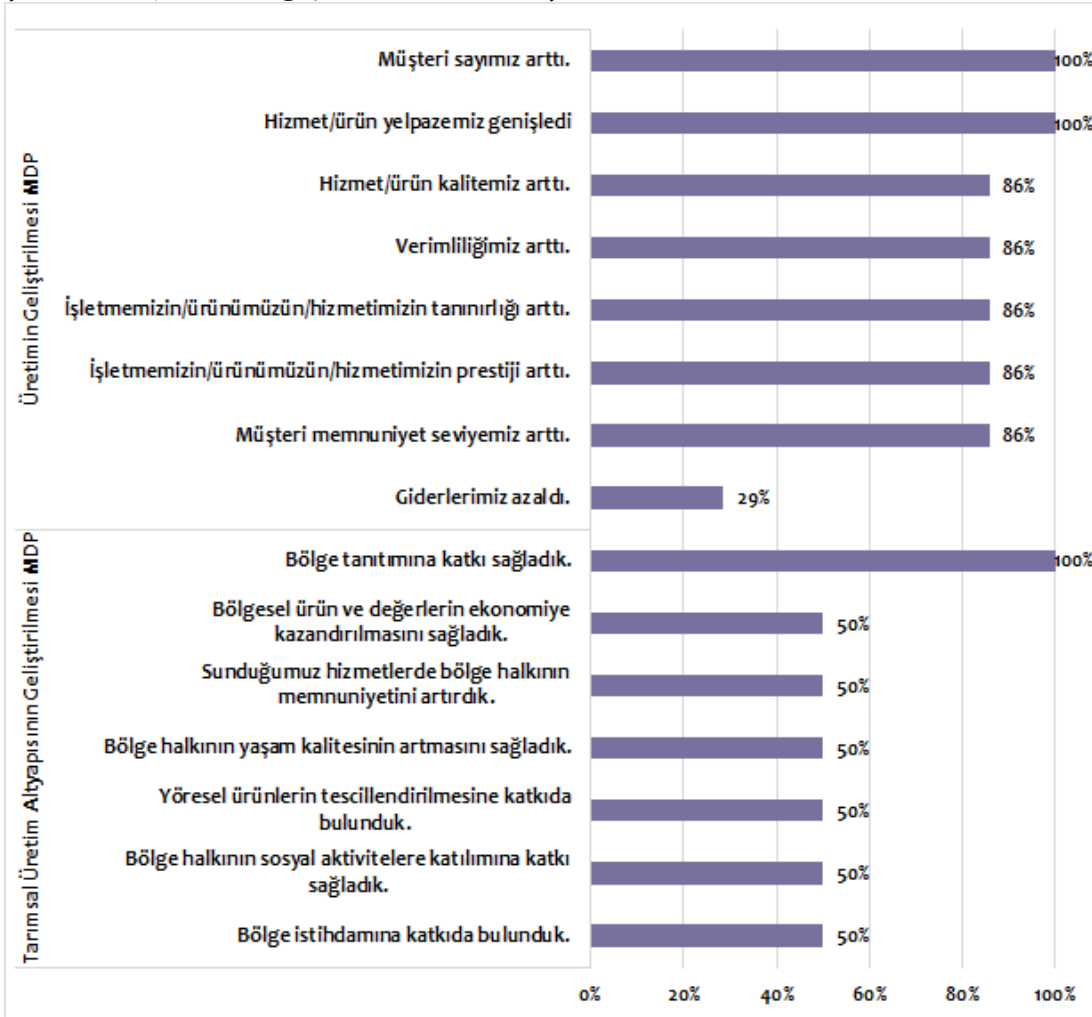
Program sayesinde yararlanıcılarda davranışsal artımsallık da sağlandığı görülmektedir. Anket çalışmasında yararlanıcıların tümü yürütülen projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime neden olduğunu belirtmiştir. Bu kurumların tamamı projeyi ilgilendiren teknik alanda ve proje yazma/yönetme konusunda bilgi ve yetenek artışı sağladıkları konusunda hemfikirdir. Bunların yanında kurumlardan biri kurum içi ve kurum dışı iletişimlerinin güçlendiğini de belirtmiştir.

3.3.4. Etki

Değerlendirmeler sonucunda programların tasarım aşamasında tespit edilen sorunların çözümüne katkı sağladıkları sonucuna ulaşılmış; ortaya çıkan etkiler incelenmiştir.

Anket çalışması kapsamında Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan destek alan kurumların projelerinin bölgeye etkileri ve Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan yararlanan işletmelerin ise elde ettikleri sonuçlar incelenmiştir. Buna göre projelerin bölgeye ve işletmelere olumlu etkileri olmuştur. Uygulanan projeler sayesinde kurumların tümü projeleri ile bölge tanıtımına katkı sağladıklarını; işletmelerin tümü ise müşteri sayılarının arttığı; hizmet ve ürün yelpazelerinin genişlediğini ifade etmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Projelerin Bölgeye Etkileri ve Sonuçları, n=9

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2022

Programların etki kriteri bağlamında değerlendirme sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

3.3.4.1. Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Araştırma kapsamında uygulanan projeler ile ortaya çıkan etkiler incelenmiş; programın tasarım aşamasında tespit edilen sorunların çözümüne katkı sağladığı anlaşılmıştır.

Anket çalışması kapsamında işletmelerin projeleri ile elde ettikleri sonuçlar incelenmiştir. Uygulanan projeler sayesinde destek alan işletmelerin tümünün müşteri sayısı artmış; hizmet ve ürün yelpazeleri genişlemiştir. Bunların yanı sıra yararlanıcıların %86'sının hizmet veya ürün kalitesi; üretim ve personel verimliliği; işletmelerin ve ürünlerinin tanınırlığı ve prestiji; müşteri memnuniyeti artmıştır. İşletmelerin giderlerinin azalmasına sağlanan katkı ise program kapsamında en az ortaya çıkan sonuç olmuştur.

Program Kapanış Raporu'ndan elde edilen verilere göre yürütülen projeler sayesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Üretim kapasitesi artırılmış,
- Ürün çeşitliliği artırılmış,
- Pazar payı ve müşteri sayısı artırılmış,
- Paketleme aşamasında fire oranı azaltılmış,
- Üretimde dışa bağıllık azaltılmış,
- Üretimde kalite standartları yakalanmış,
- Üretim hızı artırılmış (tek vardiya çalışmadan çift vardiya çalışmaya geçilmiş),
- Üretim maliyetleri azaltılmış,
- İstihdam sağlanmıştır.

Program Kapanış Raporu'ndan elde edilen veriler doğrultusunda anket çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar ile ilgili yararlanıcılardan detaylı bilgiler alınmıştır. Elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur:

- *“İşletmenin tanınırlığına sağlanan katkı en yüksek gözlemlediğimiz sonuç olmuştur. Bunun yanında aldığımız makine ve ekipmanlar sayesinde 3 yeni ürün daha üretebilmeyi başardık. Proje kapsamında bulunan ürünlerimizin müşteri sayıları 5 kat artarken, bize finansal kazancı 3 kat arttı. Son dönemde yaşanan pandeminin olumsuz sonuçları olmasaydı müşteri ve finansal kazancımızın 10 kata yakın artacağı öngörüsündeydik.”*
- *“Hazır beton sektöründe gerçekleştirdiğimiz üretimimizde %20 artış sağladık.”*
- *“Müşteri ve ürün sayımız arttı.”*
- *“Hazır beton sektöründe faaliyet göstermekteyiz. Ajans desteği ile bir adet beton pompası aldık ve toplam 2 adet pompamız oldu. Tek beton pompası olduğunda sadece tek inşaat beton gönderebiliyorduk, şimdiyse aynı anda iki farklı inşaat beton dönebiliyoruz. Ayrıca büyük inşaatlarda sadece tek pompa ile inşaat temelini bitirmemiz mümkün olmuyordu. Kapasitemiz artınca büyük inşaat projelerine katılmamız mümkün oldu. “*
- *Otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve destekten önce herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmayan, destek sayesinde üretim tesisi kurarak üretime başlayan bir yararlanıcı 600 müşteri ve 27 çeşit ürüne ulaştıklarını dile getirmiştir.*
- *“Peynir sektöründe faaliyet göstermekteyiz ve program ile paketleme sistemine geçmiş olduk. “*
- *“Destekten önce 100 dairesel mobilya üretebiliyorduk, şimdi ise yıllık 1000 dairesel üretimi rahatlıkla yapabiliyoruz. “*

Ayrıca program sayesinde beton pompası sayısını ikiye çıkararak yararlanıcı, bu pompaların tamir işlemlerinin faaliyet gösterdikleri ilde yapılamadığını; program öncesinde tek pompa ile çalışırken pompayı tamir işlemi için farklı bir ile gönderdiklerinde işlerinin durduğunu; fakat program ile iki pompaya sahip olduklarında dönüşümlü olarak tamir süreçlerini yürütebildiklerini ve işlerinin yarı kapasiteyle devam ettirebildiğini belirtmiştir. Makina tamiratının gelişmediği şehirler için bu kazanımın oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında programın bölge ve destek alan işletmeler için olumlu katkılarının olduğu ve programın bölge ihtiyaçlarına cevap verdiği anlaşılmaktadır.

3.3.4.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Değerlendirme kapsamında uygulanan projeler ile ortaya çıkan etkiler incelenmiş; programın tasarım aşamasında tespit edilen sorunların çözümüne katkı sağladığı anlaşılmıştır.

Anket çalışması kapsamında projelerin bölgeye etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda yararlanıcılar projelerinin bölge için geçerli olan etkilerini değerlendirmiştir. Katılımcıların ikisi de uygulanan projeler sayesinde bölge tanıtımına katkı sağlandığı görüşündedir. Bunun dışında uygulanan projeler ile, bölgesel ürün ve değerlerin ekonomiye kazandırılmasına; sunulan hizmetlerde bölge halkının memnuniyetinin artırılmasına; bölge halkının yaşam kalitesinin artırılmasına; Yöresel ürünlerin tescillendirilmesine; bölge halkının sosyal aktivitelere katılımına ve bölge istihdamına katkı sağlanmıştır. Elde edilen bu öncelikli etkiler programın amaç ve öncelikleriyle uyumludur.

Program Kapanış Raporu'ndan elde edilen verilere göre yürütülen projeler sayesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Kurulan canlı hayvan pazarından yaklaşık 50.000 kişi faydalanmıştır.
- Bölge halkı tarafından yetiştirilen ürünlerin pazar alanında satışları gerçekleştirilmiştir.
- Hem bölge ekonomisine hem de yöresel ürünlerin tanıtımına katkı sağlanmıştır.
- İsteklilere kiralanılan dükkanlar ile hem yöresel ürünlerin tanıtımı hem de bölgesel üreticilerin ürünlerinin satışı sağlanmıştır.

Program Kapanış Raporu'ndan elde edilen veriler doğrultusunda anket çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar ile ilgili yararlanıcılardan detaylı bilgiler alınmıştır. Elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur:

- *“Kullanıma açılan 11 dükkân ile yıllık ortalama 800 ton üzüm, 1200 ton kiraz, 10 ton şeftali, 200 ton elma, 8 ton vişne, 300 ton kayısı, 600 ton domates, 400 ton salatalık, 450 ton biber, 30 ton kabak, 10 ton patlıcan ve 20 ton bal kabağı satışı yapılmaktadır.”*
- *“Bölgenin en önemli geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Modern ve teknolojik koşullara sahip olmayan ve pazarlama alt yapıları yetersizliği nedeniyle potansiyelini gerçekleştiremeyen ilçemizin hayvancılık sektörü program sayesinde canlanarak bir büyüme ivmesi kazanmıştır.”*

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında programın bölge ve destek alan kurumlar için olumlu katkılarının olduğu ve programın bölge ihtiyaçlarına cevap verdiği anlaşılmaktadır.

3.3.5. Sürdürülebilirlik

Elde edilen bulgular ışığında programlar sayesinde elde edilen etkilerin sürdürülebilir olduğu tespit edilmiştir. Yararlanıcıların tümü projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir.

Yararlanıcılar tarafından Ajans'ın bölgeye faydalı olabilecek desteklerine yönelik öneriler sunulmuş; bu ve programların sürdürülebilirlik kriteri bağlamındaki diğer değerlendirmelerinin detaylarına aşağıda yer verilmiştir.

3.3.5.1. Üretim Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Yapılan değerlendirmeye göre program sayesinde elde edilen etkilerin sürdürülebilir olduğu tespit edilmiştir. Yararlanıcıların tümü projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir. Yararlanıcıların bu görüşe hâkim olmasında, alınan makine ve ekipmanların hala kullanılabilir olmasının; üretim çeşidinin, kapasitesinin, müşteri sayısının ve kârlılığın artmış olmasının; işletmelerin programla elde edilen sonuçlarını geliştirmeye yönelik yeni hedeflerinin olmasının önemli bir payı olduğu görülmüştür.

Anket çalışması kapsamında yararlanıcıların gelecek planları da araştırılmıştır. İşletmelerin proje kazanımlarının uzun vadede süreceğini düşünmelerine paralel olarak yararlanıcıların neredeyse tamamı (6 işletme) gelecekte de yatırım planları olduğunu ifade etmiştir. Bir yararlanıcı yeni bir fabrika kurmayı planladıklarını, yeni makina ve ekipman alarak ihracata yönelik projeler başlatmayı planladıklarını belirtmiştir.

Anketlerden elde edilen verilere göre programdan önce başka kurum/kuruluşların desteğinden faydalandığını belirten yararlanıcı sayısı ile programdan sonra desteklerden faydalandığını belirtenlerin sayısı eşit olarak gerçekleşmiştir (3'er yararlanıcı). Program öncesinde destek alınan kurumlar arasında KUDAKA, KOSGEB ve TKDK bulunurken, program sonrasında KUDAKA, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile KOSGEB desteklerinden yararlanılmıştır. Program sonrasında da işletmelerin Ajans desteklerine tekrar başvuru yapıyor olması destek programlarının cazibesini koruduğunu göstermektedir.

Yararlanıcıların başka bir desteğe başvurmama sebepleri de anket çalışmasında incelenmiştir. Buna göre, başka bir destekten yararlanmayan işletmelerin ikisi başka bir proje geliştirmediklerini; biri işletmelerinin ihtiyacına uygun bir program açılmadığını; bir diğeri ise açılan destek programlarının finansal açıdan cazip olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bir işletme ise yeni bir proje geliştirdiklerini ve destek başvurusunda bulduklarını, yedek listeye alındıklarını fakat destek almaya hak kazanamadıklarını dile getirmiştir.

Gerçekleştirilen değerlendirme çalışması kapsamında yararlanıcılardan Ajans'ın ilerleyen dönemlerde ne tür ve hangi konularda destek vermesinin bölge ve kurumların ihtiyaçları için uygun olacağı konusunda görüşleri alınmıştır. Sunulan öneriler şunlardır:

- Tarım-hayvancılık
- İmalat
- Turizm

- İşletmelerin markalaşması ve kurumsal gelişimi

Önerilen destek başlıklarının yanı sıra bölge işletmelerinin daha sık desteklenmeye ve projelerin sürdürülebilirliği için projelerin devamı niteliğinde yeni desteklerin Ajans tarafından sağlanmasına; üretim alanlarını büyütme için inşaat desteklerine ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir.

3.3.5.2. Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Yapılan değerlendirmeye göre program sayesinde elde edilen etkilerin sürdürülebilir olduğu tespit edilmiştir. Yararlanıcıların tümü projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir.

Raporun 3.3.3. bölümünde detaylarına yer verildiği gibi yararlanıcılar program sayesinde davranışsal artımsallık da sağlamıştır. Kurumsal anlamda sağlanan davranışsal değişimler kurumlar için uzun vadeli birer kazanım olarak değerlendirilmektedir. Anketlerden elde edilen verilere göre programdan önce başka kurum/kuruluşların desteğinden faydalandığını belirten yararlanıcı bulunmazken; programdan sonra bu sayı ikiye yükselmiştir. Yürütülen projeler sonrasında kurumlar KUDAKA ve DAP desteklerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Ajans desteklerine tekrar başvuru yapılıyor olması destek programlarının cazibesini koruduğunu göstermektedir.

Gerçekleştirilen değerlendirme çalışması kapsamında yararlanıcılardan Ajans'ın ilerleyen dönemlerde ne tür ve hangi konularda destek vermesinin bölge ve kurumların ihtiyaçları için uygun olacağı konusunda görüşleri alınmıştır. Sunulan öneriler şunlardır:

- Tarım-hayvancılık
- Turizm
- İstihdam

Uygulanan anket çalışmasında yararlanıcıların KUDAKA'nın sunabileceği destekleri değerlendirmeleri ve 4'lü puan ölçeği temel alınarak puanlandırmaları istenmiştir. Buna göre yararlanıcılar tarafından en uygun bulunan destek türü hibe desteği olmuştur. Bunu, mesleki ve teknik danışmanlık desteği takip etmiştir.

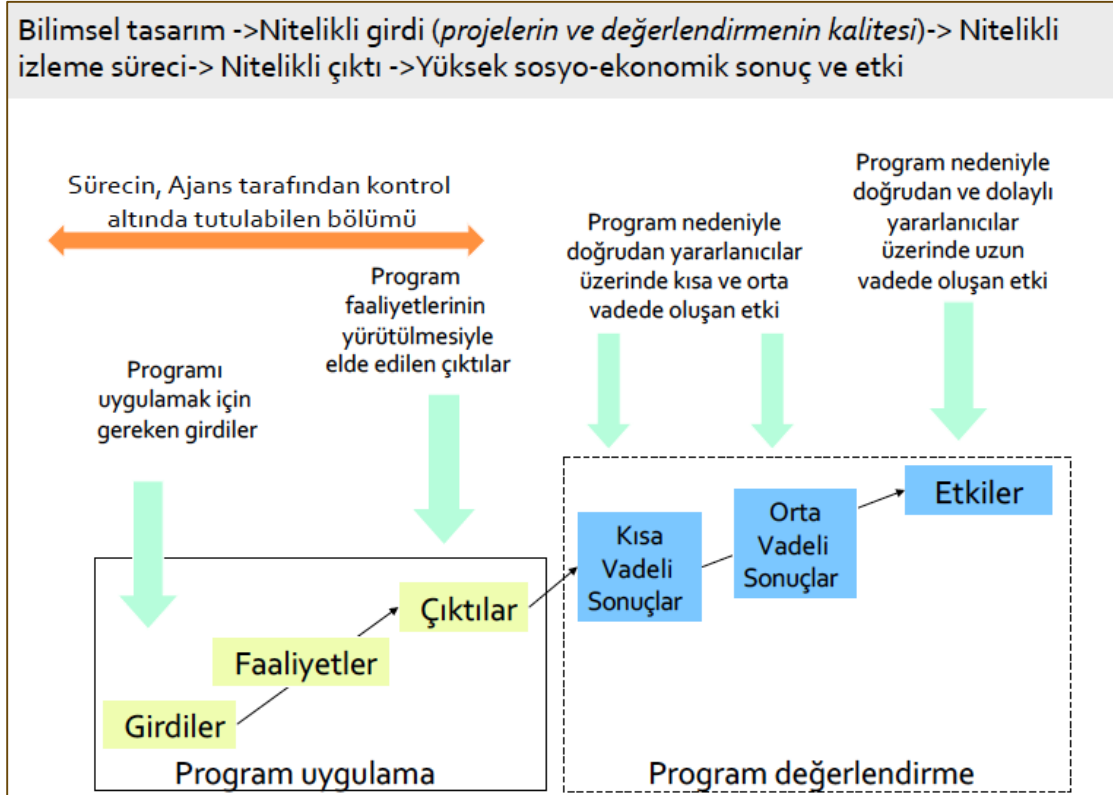
4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Çalışma kapsamında elde edilen veri ve bulgular, programların yararlanıcılar ile bölgenin ihtiyaçlarına uygun, ulusal önceliklerle uyumlu olduğunu ve başarılı şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Programların kuruluşlara ve bölgeye önemli etkileri olmuştur. Programların tasarımı ve süreçleri ile bölgedeki kurumların ve yararlanıcıların ihtiyaçları değerlendirilerek tespit edilen sonuç ve öneriler raporun bu bölümünde sunulmuştur.

Destek programlarının çok daha yaygın etkiye sahip olması, etkinlik ve verimliliğinin güçlendirilmesi amacıyla raporun önceki bölümlerindeki bulgulardan hareketle geliştirilen öneriler aşağıda sunulmaktadır. Öneriler geliştirilirken, uluslararası iyi uygulamalardan hareketle, konuya ilişkin kamu müdahalesi yaklaşımından yararlanılmıştır (Şekil 11). Buna göre, başarılı bir program,

- Bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla tasarlanır;
- En nitelikli projelerin oluşmasını ve başvurusunu sağlayacak unsurlar barındırır;
- Nitelikli bir değerlendirme sürecine sahiptir;
- İzleme süreci, projelerin başarıyla yürütülmesini ve hedeflenen nitelikli çıktıları üretecek şekilde sonuçlanmasını sağlayacak biçimde yürütülür;
- Arzu edilen çıktıların elde edilip edilmediğini, bunların hedeflenen sonuç ve etkileri ortaya koyup koymadığını tespit etmek amacıyla düzenli olarak değerlendirilir.

Şekil 11. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantığı

Kaynak: Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014

İyi tasarlanmış bir programın girdileri ve uygulama süreci, uygulayıcı kuruluş tarafından kontrol altında tutulabilir. Hedeflenen sonuç ve etkileri elde edilebilmesi, uygulayıcı kuruluşun bu girdi kalitesini artırması ve uygulama sürecini başarıyla yürütmesine bağlıdır. Tüm bunlardan hareketle, Ajans'ın program tasarımının, projelerin, değerlendirme ve izleme süreçlerinin niteliğini yükseltmesi, programın başarısını ve bölgenin kalkınmasına sağlayacağı katkıyı artıracaktır.

4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler

Değerlendirme çalışması kapsamında elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki ana sonuçlar çıkarılmıştır:

- 2016 yılında çağrısına çıkmış olan Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ve Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı Onuncu Kalkınma Planı, Bölge Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hedefleri ile doğrudan uyumludur.
- Programlar, üretimin geliştirilmesi, bölgenin rekabet gücünün artırılması ve bu amaçla ihtiyaç duyulan altyapı eksikliklerinin giderilmesine odaklanarak bölgenin ve bölgedeki hedef kitlelerin ihtiyaçlarına hitap etmiştir.
- Programların amaçları ve öncelikleri ulusal ve bölgesel planlar ile uyumlu olacak şekilde sade, açık ve anlaşılır olarak belirlenmiştir.
- Programların performans göstergeleri program başvuru aşamasında listelenmemiş ve göstergelere ait mevcut durum ile hedef verileri tutulmamıştır. Bu durum, izleme ve değerlendirme süreçlerinde zorluk yaratmıştır.
- Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı önceliklerinden yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi (Öncelik 2) ile bağlantılı bir faaliyet projeler kapsamında gerçekleştirilmemiştir.
- Ajans tarafından programların tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri başarılı ve etkin şekilde yürütülmüş, bölge il ve ilçelerini kapsayan bilgilendirme toplantıları ile kurum ve kuruluşların proje yazma ve yönetme kapasitelerini artırmaya yönelik eğitimler düzenlenmiştir.
- Ajans'ın program tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin yanı sıra işletmelerin programdan haberdar olmasında danışmanların etkisi yüksektir.
- Programların finansal unsurlarından hibe miktarları ve destek oranları bölgenin ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Ön ödeme yüzdesi ise programın gelişmeye açık olarak değerlendirmeye alınabilecek finansal unsuru olmuştur.
- Programların proje başvuru ve yürütme süreçleri genel olarak olumlu değerlendirilmiştir. Başvuru süresi, başvuru formunda talep edilen belgelerin sayısı ve satın alma kuralları yararlanıcıların en zorlandıkları konular olmuştur.
- Destekten faydalanan işletmelerin proje yazma ve yürütme süreçlerinde danışman hizmeti alma oranı yüksektir.

- Program sayesinde kâr amacı gütmeyen yararlanıcılar bölge altyapısına katkı sağlayacak önemli yatırımlar gerçekleştirmiş; işletmeler ise üretim kapasitelerini ve rekabet güçlerinin artırılmasını sağlayan sonuçlar elde etmiştir.
- Yararlanıcıların çoğu destek almamış olsalardı projelerini hayata geçiremeyecekleri görüşündedir. Buna göre, programlar ile elde edilen çıktılardan çoğunun program olmasaydı elde edilemeyeceği veya daha uzun sürede elde edileceği sonucuna ulaşılmaktadır.
- Program yararlanıcıları amaçlarına genel olarak ulaşmıştır ve destek ile oluşturulan altyapı/üstyapılar ile alınan makine/ekipmanlar 2022 yılı itibarıyla kullanılabilir durumdadır.
- Desteklenen projeler sayesinde kurum ve kuruluşlar girdi artımsallığı ve davranışsal artımsallık elde etmişlerdir.
- Uygulanan projeler sayesinde kurumların tümü projeleri ile bölge tanıtımına katkı sağlamış; işletmelerin tümü ise müşteri sayılarını artırmış, hizmet ve ürün yelpazelerini genişletmiştir. İşletmelerin giderlerinin azalmasına sağlanan katkı ise program kapsamında en az ortaya çıkan sonuç olmuştur.
- Yararlanıcıların tümü projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir.
- Destekten yararlanan kurum ve kuruluşların programın ardından tekrar Ajans desteklerine başvuruyor olması desteklerin bölge için cazibesini koruduğunu göstermektedir.

4.2. Öneriler

Programlara dair geliştirme önerileri aşağıda sunulmuştur.

- Yararlanıcılar tarafından dile getirilen ve getirilemeyen ihtiyaçların, sorunların ve zorlukların düzenli olarak bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve bu doğrultuda program tasarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Ajans'ın tasarım öncesinde, bölgenin ve hedef alınan kurumların ihtiyaçları konusunda ilgili paydaş ve potansiyel yararlanıcıların da dahil edileceği bir süreçle kapsamlı bir araştırma gerçekleştirmesi ve tespit edilen ihtiyaçlara bağlı programlar kurgulaması önerilmektedir.
- Program tasarımlarının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin⁷ hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.

⁷ Değişim Teorisi, programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkiyi yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler ("neticeler") arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

- Program performans göstergelerinin değişim teorisine bağlı olarak faaliyet, çıktı, sonuç ve etki sınıflandırmasıyla açık ve net biçimde ve birbirinden bağımsız olacak şekilde kurgulanması programın daha sağlıklı izlenmesini değerlendirmesini sağlayacaktır.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması; çıktı göstergelerine ait verilerin projelerin bitiminde, sonuç göstergelerine ait verilerin ise projelerin bitiminden en az 1 yıl sonra yararlanıcılardan alınması programların daha detaylı değerlendirilmesi ve bölgeye olan etkilerin daha verimli ölçülebilmesini sağlayacaktır. Bu aşamada hedefe ulaşamayan performans göstergelerinde bunun sebeplerinin neler olduğuna dair verilerin de güncellenmesi önerilmektedir.
- Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı önceliklerinden yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilerek değerlendirilmesi (Öncelik 2) ile bağlantılı proje faaliyeti gerçekleştirilmemiştir. Günümüz ve gelecek için stratejik öneme sahip böyle bir alanda proje gelmemesi, programın etkisi üzerinde olumsuz rol oynadığından, programların duyuru ve uygulanması aşamalarında Ajans'ın daha proaktif bir yaklaşımla potansiyel yararlanıcıları ilgili alanda proje sunmaya teşvik etmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, bu öncelikten bağımsız olarak, programların tasarımı sırasında, yukarıda da önerildiği şekilde, ihtiyaç analizinin ilgili paydaşların ve potansiyel yararlanıcıların katılımıyla yapılması, önceliklerin doğru olarak tespit edilmesini ve dolayısıyla ilgili öncelik alanlarında projelerin sunulmasını sağlayacaktır.
- Proje başvurularının niteliğini artırmak için proje hazırlık sürecine dair online eğitimlerin tasarlanarak uygulamaya alınması ve sürecin kısa videolarla anlatılması, uygulamaya alınabilecek maliyet-etkin çözümler arasındadır.
- Program kapsamında yapılan ödemelerin tek banka yerine birden fazla alternatif sağlanarak gerçekleştirilebilir olması özellikle kırsal bölgeler için faydalı olacaktır.
- Benzer destek programları kapsamında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, program kapsamında en az ortaya çıkan etki olan giderlerin azalmasına sağlanan katkıyı artıracaktır.

Kaynaklar

- Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Bölge Planı, 2014-2023
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016 Yılı Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016 Yılı Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (Erzurum), Program Kapanış Raporu
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (Erzincan), Program Kapanış Raporu
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Üretimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (Bayburt), Program Kapanış Raporu
- T.C. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Tarımsal Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı, Program Kapanış Raporu
- Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.
- Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 27048, 8 Kasım 2008